

DIJASPORA JAČA OD MMFa

Kredit Međunarodnog monetarnog fonda od 3 milijarde Evra, koji je protekle nedelje odobren Srbiji, doveo je do privremenog olakšanja u srpskoj vladi. On će popuniti deo potrebnog eksternog finansiranja zemlje za ovu i narednu godinu. Ali Vlada Srbije se uveliko priprema za pregovore sa Evropskom Unijom i Svetskom bankom oko dodatnih kredita. Srpski ekonomisti tvrde da su dodatna sredstva neophodna ali i da predviđene ekonomske mere zahtevaju pokretanje velikih investicionih ulaganja u oblast proizvodnje.

U pretećoj besparici, novac koji dijaspora šalje u Srbiju, ponovo postaje faktor budžetske stabilnosti. U pitanju je godišnji priliv od preko 4 milijarde dolara.

U Beogradu je, proteklog petka, održana konferencija „Novčane doznake za Srbiju“ sa podtemom ” Migranti kao klijenti finansijskih institucija ” u organizaciji Nemačkog društva za tehničku saradnju(GTZ), Frankfurtske akademije za finansije i menadžment i Narodne banke Srbije.

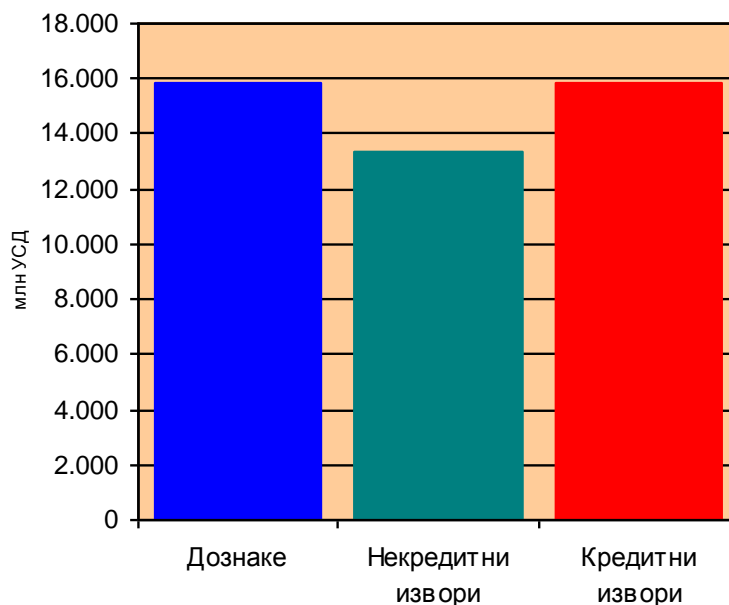
I na ovom skupu ukazano je na značaj godišnjih novčanih transfera dijaspore u Srbiju. Ovaj inostrani priliv ne samo što je jeftiniji od kredita MMF-a već predstavlja decenijski stabilizator platnog prometa na ovim prostorima. Veoma korisnu analizu strukture novčanih doznaka iz dijaspore u proteklih 5 godina izneo je na ovom skupu gospodin Branko Hinić, direktor sektora za ekonomske analize i istraživanja Narodne banke Srbije. Svoje viđenje novčanih doznaka iz dijaspore dali su i gospođa Regina Bauerokse, vodja sektorskog projekta „ migracije i razvoj“ GTZ-a, gospođa Beatris Majer regionalna direktorka švajcarskog Saveta za saradnju sa Srbijom, gospođa Andrea Rister, sektorski projekat „migracije i razvoj“, gospođa Elizabet Holmes iz frankfurtske akademije za finansije i menadžment. U radu ovog skupa učestvovali su i predstavnici državnih institucija i poslovnih banaka iz Srbije.

Podaci o transferu novca od strane srpske dijaspore, zasnivaju se na rezultatima četiri međunarodna istraživanja i izveštajima i procenama Narodne banke Srbije.

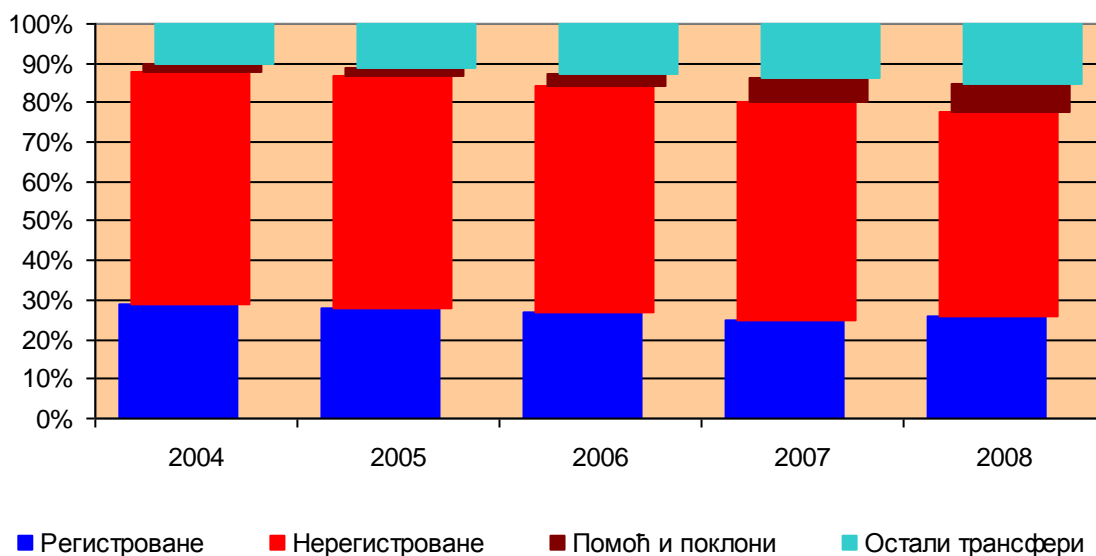
Ino doznake u Srbiju dostavlja oko 550 hiljada lica ili 16,2% aktivnog stanovništva Srbije.

Preko 3 miliona ljudi poreklom iz Srbije transferisalo je 2007. godine oko 4,7 milijardi američkih dolara (procena Svetske banke). A prema procenama Narodne banke Srbije u periodu od 2004. do 2008. godine ukupan ino priliv iznosio je 15,8 milijardi američkih dolara ili 12 milijardi eura. Ino priliv po osnovu doznaka u proteklih 5 godina nalazio se na nivou kreditnog i iznad nivoa nekreditnog priliva kapitala. (NBS)

Приливи у периоду од 2004-2008.

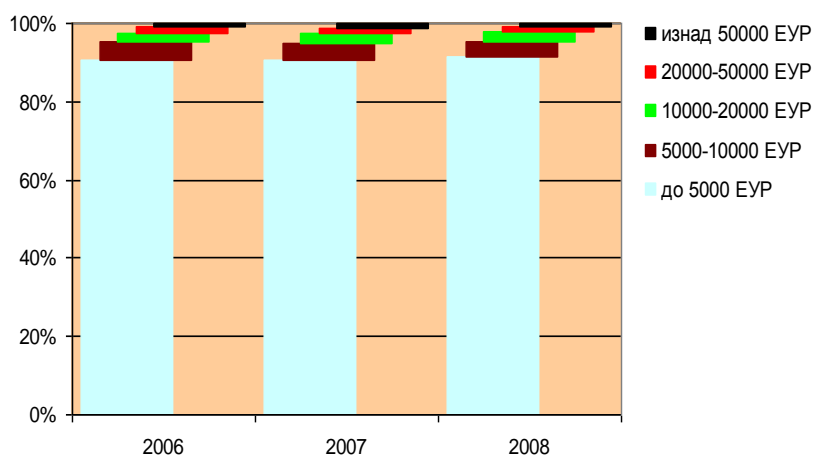

Poseban kvalitet doznakama dijaspore kao ino priliva čini njihova stabilnost i najmanja uslovljenost u odnosu na ostale prilive. Tradicionalna funkcija doznaka dijaspore jeste da su one korišćene u svrhu potrošnje sa neznatnim usmeravanjem u investicije. One su stabilan izvor finansiranja spoljno trgovinskog deficita Srbije ali i faktor njegovog formiranja zbog uticaja na povećanje realnih dohodaka mimo povećanja produktivnosti u Srbiji. Neproizvodna karakteristika doznaka iz dijaspore dolazi i zbog samog načina transfera koji je najčešće neformalnim kanalima (u kovertama, putem vozača autobusa, rođaka i prijatelja koji dolaze u Srbiju).

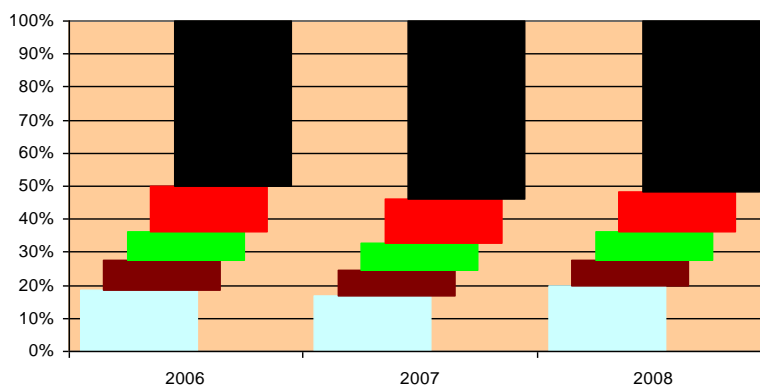
Interesantna je struktura ino doznaka po visini transakcija gde je oko 90 % od ukupnih transakcija ispod 5 000 eura i oko 1 % iznad 50 000 eura.

Структура броја трансакција по њиховом обиму

U okviru ovih registrovanih doznaka dijaspore, pristiglih formalnim kanalima od ukupnog obima transfera 20 % otpada na transakcije od 5 000 eura, a na one preko 50 000 eura čak više od 50 % ukupnog priliva registrovanih doznaka.

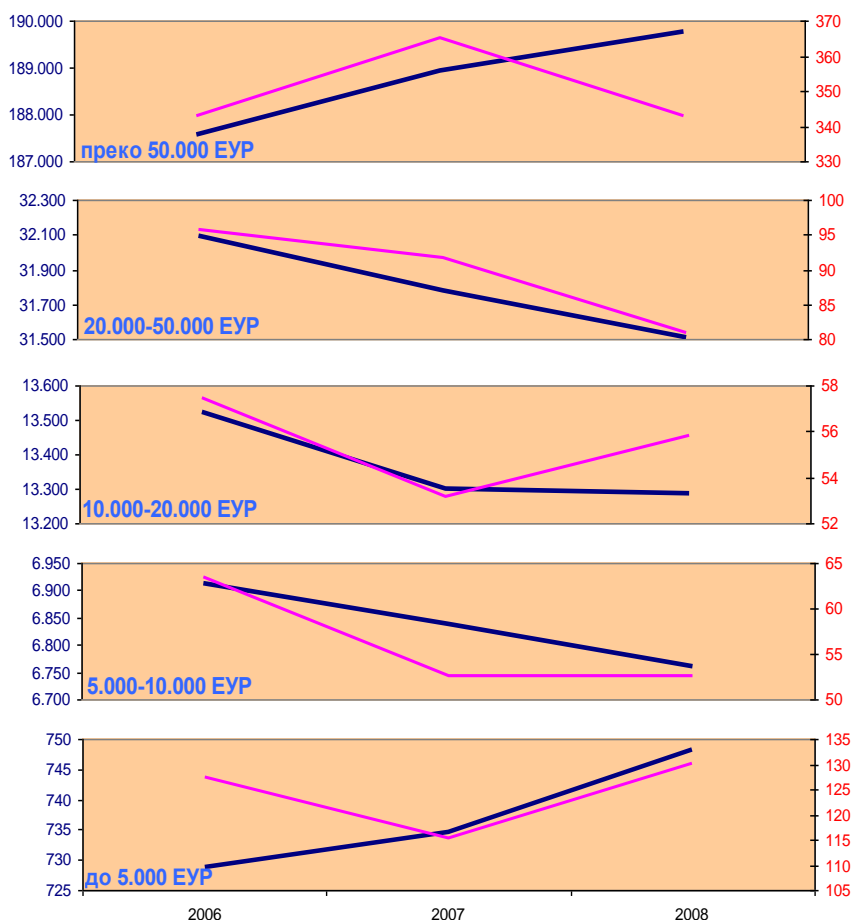
Структура прилива по основу обима трансакције

Naredna tabela pokazuje trendove ukupnih i prosečnih transfera u prethodne 3 godine. Može se konstatovati da je kretanje doznaka relativno stabilno i u okviru posmatranih raspona. Interesantno je da u 2007. godini postoji pad vrednosti svih transfera izuzev onog od preko 50 000 eura, što odgovara visokom rastu devizne štednje u Srbiji te godine.

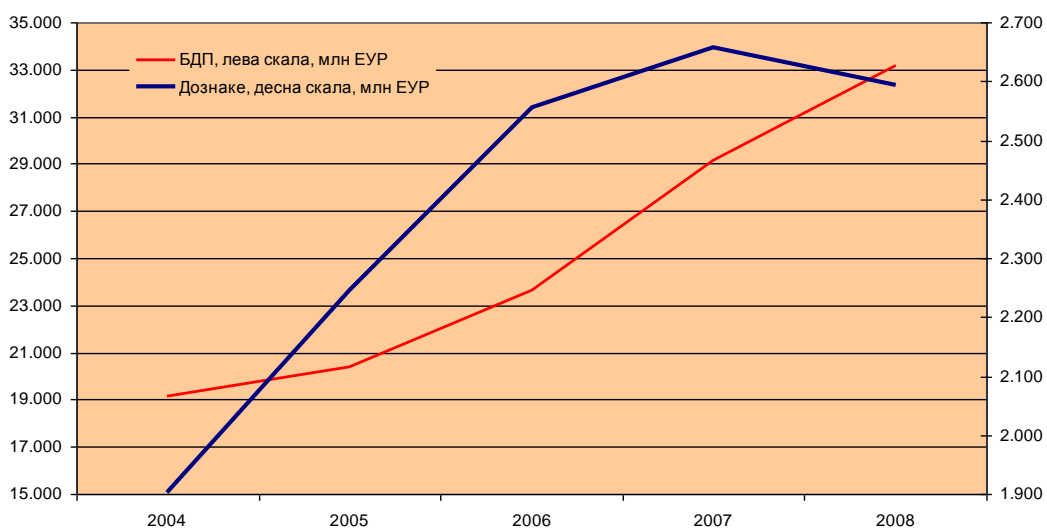
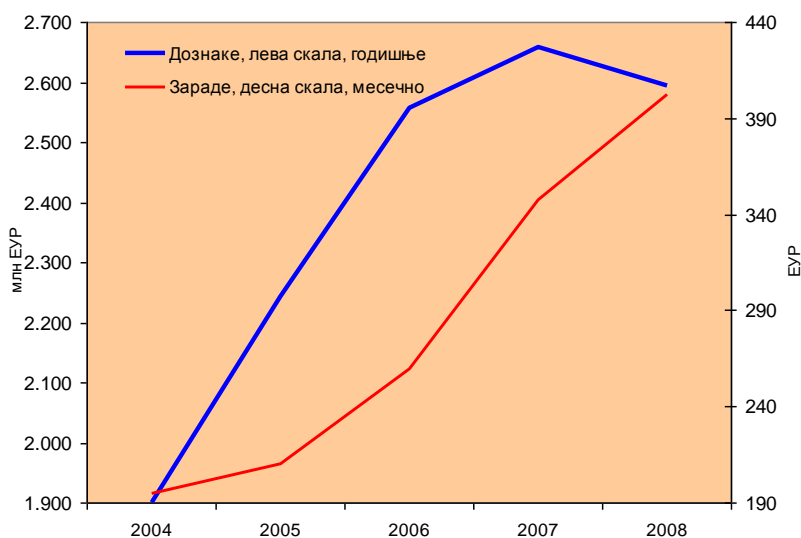
Просечни трансфер у оквиру групе, ЕУР

Укупни трансфер у оквиру групе, млн ЕУР

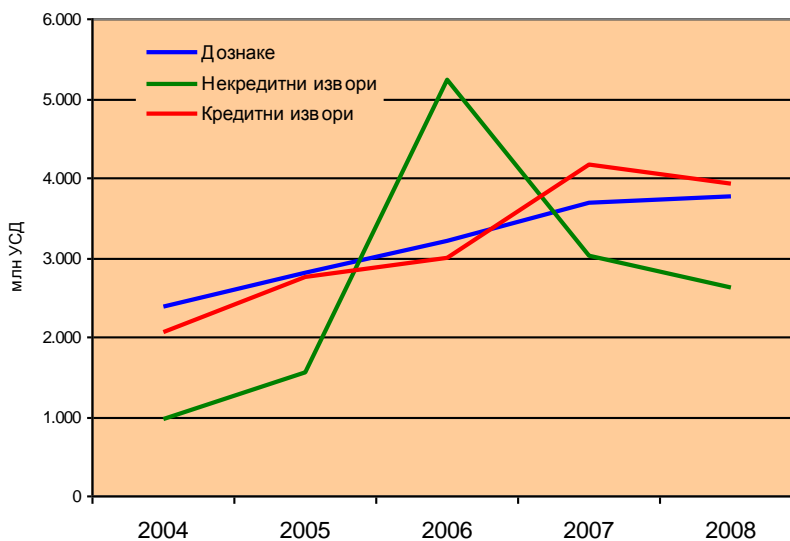

Ino doznake u 2009. godini pokazuju trend pada transakcija većih od 50 000 eura i porast transakcija sa manjim iznosima. Nakon „zlatne“ 2007. godine u 2008. dolazi do naglog pada devizne štednje koji je praćen stagnacijom ino doznaka.

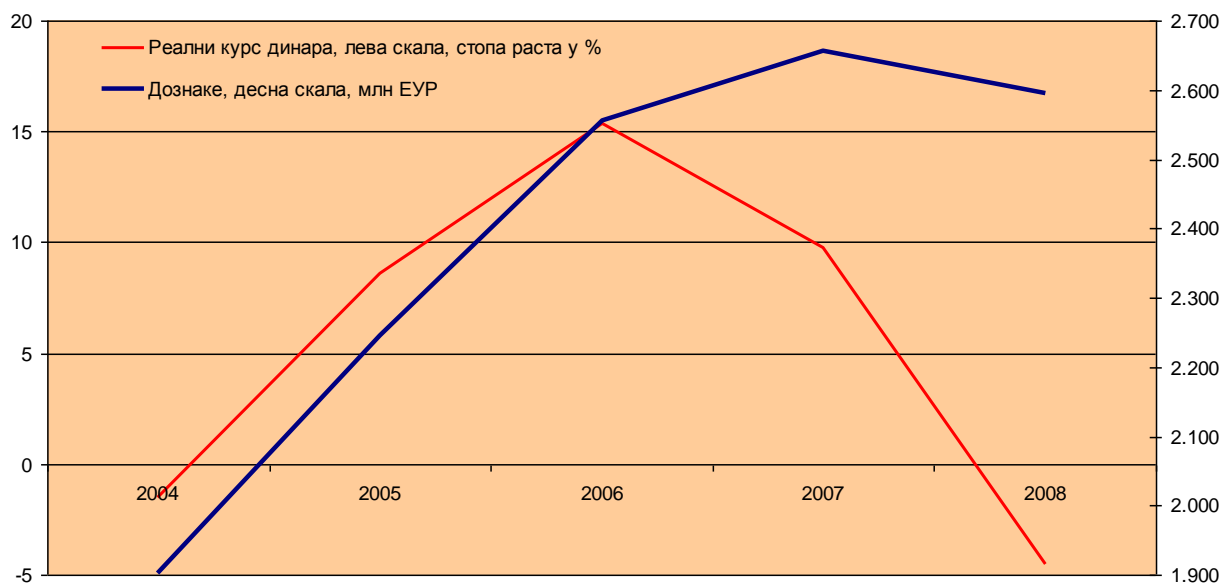
Naredni grafikoni pokazuju relacije doznaka u odnosu na kretanje zarada devizne štednje, bruto domaćeg proizvoda i realne vrednosti dinara u Srbiji.

Финансирање спољнотрговинског дефицита

Depresijacija vrednosti dinara smanjuje ukupan nivo doznaka iz dijaspore što je karakterisalo kraj 2008. godine. Evidentno je da pad kursa dinara u Srbiji ima ne samo inflatorne opasnosti već i potencijalno manji priliv iz inostranstva.

Od pomenute četiri međunarodne studije, koje se bave doznakama srpske dijaspore, najsvežija je ona o doznakama iz Austrije. Ovu studiju " Remittances from Austria ", radila je Frankfurtska škola menadžmenta i finansija, od septembra 2008. godine do februara 2009. godine, uz podršku Razvojne Banke Austrije (OeEB). Obuhvaćene su sve zemlje Balkana.

Naredna tabela pokazuje neoficijelne, preliminarne podatke :

Workers' remittances from Austria in 2007 (million €)	
Selected Countries	Estimated
Serbia incl. Kosovo	131
Poland	78
Hungary	75
Czech Republic	71
Slovakia	68
Turkey	67
Germany	63
Bosnia and Herzegovina	33
Croatia	17
Romania	10
Bulgaria	4
Slovenia	3
Macedonia	3
Greece	2
Albania	1
Montenegro	0
Moldova	0
Total worldwide	698
<i>Source: OeNB (Preliminary unofficial data)</i>	

Studija je potvrdila da je najveći deo transfera iz Austrije (preko 54%) išao neformalnim kanalima, da nema dodatnog potencijala za transfer neformalnim kanalima, da nema priliva nove migracije iz Srbije, a da sadašnja dijaspora u Austriji i dalje ima malo poverenje u srpski bankarski sektor i da se transferisan novac u Srbiji koristi za potrošnju, a veoma malo za investicije.

Podaci jedne austrijske poslovne banke koja posluje u Srbiji, dopunjuju podatke iz studije. Udeo plaćanja stanovništva u ukupnim transakcijama ove banke u 2.008 godini iznosili su 18,97% (učešće u ukupnim transakcijama) 30,32% (učešće u dolaznim plaćanjima) 8,74% (učešće u odlaznim plaćanjima) . Od ukupnog broja dolaznih plaćanja 41,18 % su doznake (pokloni, pomoć ...) a najčešće su bili iz Austrije, Republike Srpske. Slovenije, Nemačke i Crne Gore.

Sektorski projekat " Migracije i razvoj ", Nemačkog društva za tehničku saradnju(GTZ), pruža podatke o novčanim doznakama preko 400.000 Srba koji imaju boravak u Nemačkoj. Najstarije generacije radnika iz Srbije došle su krajem šezdesetih godina u Nemačku na osnovu međudržavnog sporazuma dve zemlje. Oni i danas imaju jake veze sa Srbijom.

Prema ovom istraživanju, 88 % dijaspora iz Nemačke šalje doznake u Srbiju, 81 % ima kuću ili stan u Srbiji, 63 % namerava da se vrati u Srbiju nakon penzionisanja i 50 % njih ima račun u banci u Srbiji. Prema ovom istraživanju oko 400 000 pripadnika srpske(ex Yu dijaspora u Nemačkoj) transferisalo je u 2006. godini blizu 243 miliona eura i 3 miliona eura kroz nemačke penzije. Svetska banka generalno procenjuje da podjednaka količina novca iz Nemačke u Srbiju dolazi i neformalnim kanalima, procenjujući totalan iznos doznaka u 2004. godini na 476 miliona eura. One su tada činile blizu 12 % društvenog bruto prizvoda Srbije.

Bivši gastarbajteri iz Nemačke, predstavljaju dobar potencijal za uključivanje njihovog novca u formalne kanale transfera novca putem poslovnih banaka u Srbiji. U posebnoj situaciji su penzioneri. Njihove penzije nisu velike ali zahvaljujući sporazumu o socijalnom osiguranju između Srbije i Nemačke, mogu ih transferisati u Srbiju, gde mogu imati bolji životni standard. Kako većina njih ima izgrađene kuće u Srbiji, povratak penzionera iz Nemačke je veoma realan. Iako 50% ima otvorene račune u Srbiji, preko 50% novca transferiše se neformalnim kanalima. Pored bolje informisanosti od strane srpskih Banaka, ovoj kategoriji dijaspora iz Nemačke moraju se ponuditi " *cross selling* " usluge radi kvalitetnijeg angažovanja njihovog kapitala.

U periodu od 4. decembra 2008. godine do 12. januara 2009. godine, GTZ je uradio anketu 16 lica (8 muškaraca i 8 žena), sa srpskim emigrantskim poreklom (nemački naziv za lica doseljena od 1949. godine i za strance rođene u Nemačkoj kojima najmanje jedan roditelj ima emigrantsko poreklo). Ova grupa održava socijalne i/ili poslovne odnose sa republikom Srbijom. Preko 40 % ispitanika živi u Nemačkoj između 30 i 40 godina, i oni pripadaju grupi bivših gastarbajtera(radnika na privremenom radu u inostranstvu). Svi anketirani bivši gastarbajteri izgradili su kuću u zemlji svog porekla, a 86 % i danas ima stalan boravak u Srbiji ili u Crnoj Gori. Ova grupa planira povratak u zemlju porekla uz neodlučnost tačnog definisanja perioda povratka.

U okviru svih ispitanika 37,5 % spada u grupu „ratni/ekonomski emigranti“ koji su emigrirali u Nemačku od 1986. do 2002. godine. Za razliku od prethodne grupe oni češće isključuju konačan povratak u Srbiju ili povratak vezuju za ekonomske uslove.

U treću grupu emigranata(druga generacija) spadaju oni ispitanici koji su potomci bivših gastarbajtera. Oni su rođeni u Nemačkoj ili su se doselili u detinjstvu. Oni isključuju dobrovoljni povratak u Srbiju osim iz poslovnih razloga ili nakon penzije. Njihova veza sa Srbijom, preko porodičnih veza još je jaka ali manje je vođena „patriotskim osećanjima“. Ipak svi anketirani iz ove grupe imaju prijavu prebivališta u Srbiji. Preko 87,5 % ukupnih ispitanika vrši transfer novca u Srbiju. Od ovog broja preko 75 % transfere vrši povremeno. Preko 81 % novčanih transfera oni vrše u cilju podrške rođacima i prijateljima u Srbiji, a 25 % ispitanika novac koristi za svoje nekretnine u Srbiji.

Na pitanje kome ili kojoj instituciji poveravaju novac za finansijske transfere(mogućnost više odgovora) 75 % anketiranih navelo je da lično odnose novac, 43,7 % novac šalje preko rođaka i prijatelja koji putuju u Srbiju. 50 % anketiranih doznačuje novac preko banke ili banci, a 31,25 % putem „western union“ i 12,5 % poštom.

Većina anketiranih ističe poboljšanje bankarskih usluga u Srbiji i primećuje da su kamate za štedne depozite u Srbiji velike. Ipak ovo saznanje ne rezultira povećanjem njihove štednje u srpskim bankama zbog veće opreznosti i lošeg ranijeg iskustva. Većina ispitanika(75 %) zainteresovana je za kredite i to preko 60 % za stambene a oko 40 % za osnivanje preduzeća.

Preko 62 % ispitanika nije zainteresovano za trenutna ili buduća ulaganja u Srbiju. Nezainteresovanost obrazlažu opštom lošom ekonomskom situacijom i nedostatkom pozitivnih iskustava. Većina ispitanika smatra da je kupovina nekretnina u Srbiji za emigrante atraktivan vid ulaganja novca. Kao sputavajući faktor za investicije navode se prevelike birokratske prepreke i osećaj nesigurnosti zbog nedostatka konkretnih saznanja o mogućnostima investiranja u Srbiju. Ispitanici su naglasili sledeće mere za prevazilaženje problema u transferu novca i njegovom plasmanu u srpsku ekonomiju:

1. smanjenje troškova transfera novca
2. kooperacije sa bankama u Nemačkoj
3. angažman banaka za nadoknadu izubljene štednje u Jugoslovenskim bankama
4. više reklama u Srpskim emigrantskim organizacijama
5. više prenošenja informacija i reklama, pored ostalog i putem elektronske pošte
6. otvaranje filijala u Nemačkoj, prezentacije banaka iz Srbije u Nemačkoj ne samo kao institucija za transfer već i kao nosioca drugih proizvoda i usluga
7. podrška i pomoć poslovnih banaka kod investicionih projekata

Navedena anketa pokazuje da se većina ispitanika oseća nedovoljno informisanim od banaka u Srbiji koje im se ne obraćaju dovoljno deciderano. Saznanje o bankarskim ponudama u Srbiji kod većine su veoma mala odnosno nejasna. Kod većine postoji interesovanje i potreba za dodatnim informacijama o poslovnim bankama i njihovim ponudama u Srbiji (preko 62 % anketiranih). Polovina ispitanika pokazala je otvorenost za finansijsko savetovanje u Srbiji ali i dalje traže odgovarajuću ponudu i očekuju da se banke obraćaju klijentima sa svojom ponudom.

Studiju o nemačko-srpskom koridoru za doznake srpskih emigranata objavila je Svetska Banka 2006. godine, pod nazivom The Germany-Serbia Remittance Corridor: Challenges of Establishing a Formal Money Transfer System.

Prema ovoj studiji, Srbija je u 2004. godini primila 2,4 milijarde dolara od Srba koji žive van Srbije, prvenstveno u Nemačkoj SAD CH i Italiji. Ovaj iznos predstavljao je tada 12 % srpskog BDP i činio Srbiju jednom od nejavećih primalaca novca iz sveta ako se one posmatraju kroz odnos prema DBP. Iznos doznaka iz dijaspore predstavljao je 65% od ukupnog izvoza te godine i veće su od iznosa stranih direktnih investicija, koje su tada iznosile 1.4 milijardi USD.

U studiji je konstatovano, da je samo četvrtina od navedene sume stigla posredstvom banaka.

Navedeni podaci Svetske banke o visini godišnjeg priliva deviza znatno se razlikuju od podataka i procene Narodne banke Srbije. Srpska centralna banka je u 2004. godini evidentirala da su naši ljudi na radu po svetu posredstvom banaka poslali u zemlju 988 miliona američkih dolara. Sa neregistrovanim pošiljkama, ta suma je procenjena na dve milijarde i 491 milion dolara. U 2005. godini doznake naših zemljaka bile su veće za oko 20 procenata, tako da je registrovano milijardu i 182 miliona dolara. U NBS pretpostavljaju da je mimo bankarskih kanala stiglo još oko milijardu dolara, pa je ukupna suma deviznih doznaka za prošlu godinu procenjena na oko 2,5 milijardi dolara.

Iz Francuske su te 2004. godine preko banaka uplaćena 32,4 miliona Evra (četiri evra po glavi stanovnika Srbije) a iz Velike Britanije 35,5 miliona Evra (oko četiri i po Evra na svakog od osam miliona stanovnika Srbije)

Na predstavljanju internet prezentacije o transferu novca iz Nemačke www.geldtransfer.de , novembra 2007. godine, guverner NBS Radovan Jelašić je potvrdio da je 2006. godine vrednost doznaka koje su iz inostranstva upućene u Srbiju, iznosila tri milijarde dolara odnosno 8,1 odsto bruto domaćeg proizvoda zemlje, od čega je samo polovina transferisana legalnim putem. Doznake iz Nemačke dostigle približno su 300 miliona dolara.

Studija Državnog sekretarijata za ekonomske poslove Švajcarske SECO, objavljena je 2997. godine pod nazivom The Swiss-Serbian remittances corridor. Ova studija o tokovima i načinu korišćenja doznaka od srpske dijasporu u Švajcarskoj urađena je uz podršku Evropske banke za obnovu i razvoj EBRD, Švajcarskog foruma za migracije SFM i međunarodne organizacije za migracije IOM.

U projektu su prikupljene informacije od 600 domaćinstava u Švajcarskoj i 340 domaćinstava u Centralnoj i Istočnoj Srbiji, čiji rođaci ili članovi domaćinstva rade u Švajcarskoj. Obavljeni su i razgovori sa državnim i finansijskim institucijama u Švajcarskoj i Srbiji.

Prema rezultatima istraživanja, oko 186.000 Srba živi u Švajcarskoj kao dobro organizovana dijaspora, a svaki drugi je u Švajcarskoj od 1991. godine. 75% ispitanika slalo je novac ili materijalna dobra svojim rođacima u Srbiji, tokom 2006. godine. Oni koji su slali novac, poslali su prosečno 3.000 Evra u toj godini. Totalni iznos poslatog novca u Srbiju procenjen je na 60. miliona švajcarskih franaka u 2006. godini.

Od oko 80% doznaka koje su poslate neformalnim kanalima, 80% su preneli sami ili putem rođaka i prijatelja, 15% preko vozača autobusa i 5% pismima.

Od 20% doznaka formalnim kanalima, bankarskim transferom poslato je 70%, Western Unionom 20% .

I ovom prilikom su kao razlog za slanje novca neformalnim kanalima navedeni nedostatak poverenja u srpski bankarski sektor, geografska blizina dve zemlje i visoki trošak slanja formalnim kanalima (12-30 CHF za iznos od 300 CHF). Sredstva od doznaka iz Švajcarske korišćena su za poboljšanje uslova života, školovanje dece a svega 10% je otišlo u neku vrstu investicija (najčešće kupovina nekretnine ili domaćih životinja).

Preko 40% anketiranih domaćinstava u Srbiji, doznake iz Švajcarske prima više od 20 godina, a 25% Srba iz Švajcarske je prijavilo da šalje novac u Srbiju preko 20 godina.

*****

Imajući u vidu činjenicu da će se iznos doznaka smanjivati sa svakom novom generacijom iseljenika iz Srbije, neophodno je da poslovne banke iz Srbije organizovano pristupe "tržištu doznaka" u srpskoj dijaspori. Potrebno je da usluge transfera novca formalnim kanalima budu brže i jeftinije. Potencijalne klijente treba privući " cross-sellingom" tj boljom ponudom novih servisa i bankarskih usluga. Iako je jeftin transfer

doznaka iz dijaspore najčešće nerentabilan za poslovne banke, on je u funkciji dugoročnog pridobijanja i vezivanja novih klijenata za poslovne banke u Srbiji. Ovo je prva uočila Komercijalna banka Beograd, koja je omogućila transfer novca iz zemalja Evropske unije za 5-9 Evra zavisno od poslatog iznosa. To je od tri pa, čak do 40 puta niža naknada, nego drugim kanalima. Tako će troškovi slanja, na primer 250 evra - biti pet evra, dok je važeća cena prenosa ovog iznosa na tržištu bila 23 evra. Za poslatih više od 1.000 evra, provizija je fiksna i iznosi devet evra, a kod specijalizovanih agencija je od 45 evra pa naviše.

U stimulaciju jeftinog transfera novca formalnim kanalima, trebaju se uključiti državne institucije, i Centralna banka Srbije, radi stimulacije poslovnih banaka u Srbiji da razvijaju uslugu transfera novca kao i da podsticajnim merama novčane doznake usmeravaju u investicije u Srbiju.

I sve to u situaciji kada poslovne banke svoju najveću (jedinu ?) zaradu ostvaruju na razlici između primljenih depozita i odobrenih kredita građanima i privredi.

Ekonomist, jun 2009

Zvonko Šošević,

Dipl. ekonomista

zsosevic@gmail.com